

BÚCSÚZÓ KLASSZIKUS ÁLMOK

Sokféle jelszóval ostromolják a mai európai műveltség omladozó házát; sokféle szempontból latolgatják Európa-szerte a középiskolák tanításának anyagát és módszerét, de akár a „modern élet, a gyakorlati élet” kívánságaira hivatkoznak, akár, mint nálunk, az oktatási nyelv kérdését vetik fel, minden támadásnak éle akarva-akaratlanul a klasszikus szellem ellen irányul. Ugyanaz a jelenség, amely az iskolapolitikában már évtizedek óta mutatkozik, általánosnak mondható a műveltségi életben is. A nemzeti művészetek virágzásuk korában mindig szem előtt tartották a klasszikusoktól követelt általános művészeti törvényeket, még az olyan „forradalmárok” is, mint Victor Hugo, Petőfi vagy Dosztojevszkij. A mai divatos áramlatok szerint azonban ott kezdődik a művészet, amikor nem művészet: a lelki életnek tudatalatti alaktalanságában. A hozzá nem értés, a korlátoltság és a patológia óriási frontot épített ki magának az európai közéletben, s minden vonalon harcba szállt az elmék és a lelkek szent Harmóniája ellen. Úgy látszik, igaza van Anatole France-nak, amikor a mai európai helyzetet nem múló politikai és gazdasági válságnak tekinti, hanem a görögöktől kezdeményezett nagy, háromezer éves kultúrai áramlat végleges fölborulásának. Valahol, talán Távol-Keleten, egy új emberi lélek van alakulóban, aki annyit tud Homéroszról, Platonról és Horatiusról, mint mi az asszírok vagy egyiptomiak hősi epikusairól, bölcselőiről és ódaköltőiről, akinek a számára a mi egész műveltségünk, lélekösszetételünk és gondolkodás módunk már ma sem jelent többet, mint a rögök, amelyek az asszír vagy egyiptomi műveltségfészkek romjait betakarják. Valahol alakul egy Ember, akit nem oly halvány árnyalati különbségek választanak el tőlünk, mint a mai európa-

iaikat, hanem aki egészen más lesz, mint mi: közömbösen tapos majd legféltebb kincseinkre, értelmetlenül nevet azon, amin mi egyszer sírtunk, s minden szépségünket avatatlan kézzel töri össze. Hol nő ez az ember? Távol-Keleten vagy lelkünk nem sejtett mélységében? Ki tudná megmondani? Egyelőre csak egy biztos, hogy mi mindnyájan az eljövetelet készítjük elő, mintha szörnyű végzet kényszerítene rá.

Évszázadokon keresztül volt egy terület, amelyen az Európát alkotó népelemeknek legszélsőségesebb ellentétei kiegyenlítődték; amelyen már maga a kristálytisza, ésszerű nyelv csírájában elfojtotta a gondolat szertelenségeit, s mint vonatkocsik között az ütközőt, a nyers érdekek közé a retorika selyempárnáját illesztette, s ez a klasszicizmus volt. Nézzük csak a klasszicizmus színvonalgyeplítő megvilágításában például a magyarság és a románság műveltségi hivatottságát és szelleméleti aspirációit.

A magyar nép nyelvénél fogva finnugor eredetű, vére összetételénél fogva sok török—tatár elem van benne, így hát szinte rendeltetészerűen rokonalannak kellett volna maradnia a nyugati népek történelmi fejlődésében. És mégis, számához arányítva jelentős szerepet játszott benne elsősorban azért, mert át tudta látni a klasszicizmus nagy műveltségteremtő jelentőségét. Szónoklatot, politikai és diplomáciai érintkezést a latinoktól tanult. Képzelnék csak magunk elé a pápa előtt ékesen szónokló Verbőczy Istvánt; a latinul kitűnően beszélő Thökölyt; a vallomásait Cicero nyelvén papírra vető Rákóczi. Emlékezzünk csak vissza rá, hogy Magyarországon, amikor a rómaiak nyelvét már mindenütt máshol kiküszöbölték, rendi tanácskozás, ítélezés még mindig latinul folyt. Emlékezzünk vissza nagyapáinkra, akik a latint úgy írták és beszéltek, mint mi a németet. És irodalmunkról nem is szólok. Janus Pannonius, Temesvári Pelbárt, Pázmány Péter, Pray György klasszikus latinsággal írt műveit, Berzsenyi Dániel, Ungvárnémeti Tóth László, Baróti Szabó Dávid, Virág Benedek klasszikus irodalmi eszményeit nem is említem. Amíg latinul tudtunk, volt szárnya gondolatainknak, volt visszhangja tetteinknek. Nemzeti nyelvünket, nemzeti iro-

dalmunkat emellett egészen szépen művelhettük volna. Petőfinek Horatius volt a bibliája, noha időmértékes verset alig írt életében.

És most nézzük a románságot. Éppen mostanában olvastam Bibesco hercegnőnek franciául írt gyönyörű könyvét a „füzek országá”-ról. A román népben szervesen él tovább a római kultúra, félreismerve, elhanyagolva, mint szerény páfrány, amelynek ősei egykor óriási pálmák lehettek.

Vajon csak merő ábrándkép lehetne az, hogy a románság és a magyar kisebbség a római klasszicizmus engesztelő légkörében találkozzék? Kergetjük ezt az ízig-vérig gyakorlati chimérát, az esperantó nyelvet, s közben elfelejtjük, hogy egész Európában, és nálunk is, minden középiskolában heti öt-hat órában egy kész nemzetközi nyelvet, a latint tanítják. És mi ennek a latin tanításnak az eredménye? Majdnem semmi. A túlsúfolt iskolaprogramok, a kivesző klasszikus ízlés miatt a latin műveltség óriási lélekművelő ereje ma alig több üres iskolai penzumnál, céltalan időpazarlásnál. És mivé lesz most, ha Romániának kisebbségi felekezeti iskoláiba egyes tárgyak román nyelvű oktatását s új tárgyként a kötelező francia nyelvi tanítást is behozzák. Azt hiszem, temetnünk kell a klasszikus nyelveket s a klasszikus műveltséget. Egy olyan kultuszminiszter egész Európában sem fog akadni, aki elrendelné, ahogy a latin nyelvet úgy tanítsák, mint élő nyelvet; hogy a tanulóktól megkívánják nyolc-kilenc évi tanulás után a latin nyelvnek szóban és írásban való bírását. Egy ilyen rendelet talán megváltoztatná a világ folyását, de éppen jelentősége miatt hiú ábrándkergetés ilyesmire gondolni.

A világ, folyását nem tartóztathatja föl semmi. Eszembe jut Renannak talán legszebb írása, az akropoliszi ima, amelyben a kék szemű Pallasz Athénét, az emelkedettség, az ész és az összhang istennőjét üdvözlí. „Ó, nemesség — foháskodik hozzá Renan —, ó, egyszerű és igazi szépség! Istennő, akinek tisztelete az ész és a bölcsességet jelenti, akinek temploma a lelkiismeret és őszinteség örök forrása, titokzatosságaidnak küszöbére későn érkezem; oltárodhoz sok lelkiismeret-

furdalással lépek. A beavatottságot, amelyet te a született athéni polgárnak egy mosollyal juttattál, én csak nagy fáradságok, nagy töprengések árán nyertem el.” Igen, így vagyunk mindnyájan Pallasz Athénével és az egész klasszicizmussal. Látjuk értékét, de már későn és annál fájóbban, mert tudjuk, hogy az életnek az a csillogó szemlélete, az emberi méltóságnak az a mindennek felé való büszke kiépítése, amit a klasszicizmus jelent, örökre búcsút mond nekünk. Hol vannak a szép klasszikus álmok: az általános polgárosulás s a nagy világbéke? Hol van az a világ, amikor a gondolat uralkodott a mindenségen, és megszületése a legigazibb élvezetek közé tartozott? Nagy élmények súlyosodnak ránk; új, titokzatos áramok futják át a derűs életképet, amelyet Pallasz Athéné ránk hagyott. Hogy merre megyünk, nem tudjuk. A nagy válaszáron csak egy válik mind bizonyosabbá előttünk: a klasszikus álmok, amelyek eddig utunkon kísérték, búcsúznak tőlünk. Úgy érezzük, mintha hajón ülnénk, amely sötét tengerbe visz. Egészen messze még látszik egy kis tündöklő sziget, egy boldog Küthera, karcsú márványoszlopos épületeivel, fehér galambjaival, színes tógájú embereivel. Aztán mind homályosabbá válik. Egy derült homlokú, fehér karú asszony intését még látjuk. Mi tudjuk, hogy Pallasz Athéné. De fiaink, unokáink már nem fogják tudni. Ők talán majd azt tudják meg, hogy mi vár hajónkra a sötét tengeren, amelynek dühös hullámain most szeljük...